

СТЕПАН
ПОДОБАЙЛО

Біографія цього видатного діяча Національно-визвольної війни українського народу 1648-1658 рр., полководця й дипломата, тільки останнім часом стала потроху прояснюватися. Але йдосі неясно навіть, як правильно писати його прізвище: Подобайло чи Пободайло, бо в джерелах зустрічаються обидва варіанти. Все ж віддамо перевагу першому, оскільки в українській мові існує слово "подобатися", а прізвища від дієслів такого типу є досить поширені, наприклад, "Моргайло", "Рубайло".

Невідомо, коли народився Подобайло. Судячи з усього, це сталося на початку XVII ст. Зате є чіткі дані про походження майбутнього чернігівського полковника. За словами самого Адама Киселя, українського православного магната, який відзначився як дипломат Речі Посполитої, Подобайло був сином його підданого Данила з Носівки на Чернігівщині. Носівка - нинішній райцентр Чернігівської області. Вона знаходиться у 85 км. на південь від Чернігова і на південний захід від Ніжина, від якого стоїть удвічі ближче. Це містечко, розташоване на березі р. Носовочки, притоку Остра, згадується в літописах ще під 1147 р. Наприкінці XVI ст. Носівка стала центром однойменного староства Чернігівського воєводства Речі Посполитої. Приблизно у 30-х рр. XVII ст. король надав Носівку у власність Адамові Киселю. Чи Данило Подобайло потрапив тоді в число підданих Киселя, чи потрапив до Носівки з волинських маєтностей магната, поки що невідомо. Хоча деякі автори (В. Кривошея та І. Кривошея) вважають Подобайла служилим шляхтичем, однак сумнівно, що саме так треба розуміти слово "підданий". На наш погляд, Подобайло мав селянське походження. Саме це змушує з особливою повагою приглянутися до нього, бо тільки завдяки своїм видатним обдаруванням він зміг дістатися до вищої еліти Гетьманщини.

Про сім'ю Подобайла відомо дуже мало. З джерел відомо про чернігівського сотника Мартина Подобайла у 1649 р. Якщо це не якийсь непорозуміння (самого Степана Подобайла могли помилково назвати Мартином), то це, очевидно, був його брат. Ймовірно, його братами були також Гнат і Хома Подобайли з числа козаків Чернігівського полку.

У 30-х рр. XVII ст. Подобайло служив у драгунській хоругві А. Киселя і вже тоді зарекомендував себе не тільки як хоробрий вояк, але й воєначальник. Коли між Річчю Посполитою та Московською державою вибухнула Смоленська війна 1632-1634 рр., то, очевидно, самотоді він організував у складі військ князя Януша Радзивіла оборону Седнівської волості від московитів. З цього моменту він уславився саме як майстер оборони. Невипадково Богдан Хмельницький саме йому доручав керувати оборонними діями війська. Седнівський епізод посприяв подальшій військовій кар'єрі Подобайла. Він певний час служив у гарнізоні Кодак (нині Дніпропетровськ), збудованого у 1635 р. Того ж року Кодак було взято й частково зруйновано повстанцями Івана Сулими, але через якийсь час (на липень 1639 р.) фортецю було повністю відбудовано і розширено. Коронний гетьман Станіслав Конєцпольський призначив сюди губернатором Яна Жолтовського, а комендантом - свого племінника Адама Конєцпольського. Пізніше губернатором Кодак став Криштоф Гродзицький, що разом із своїм братом Павлом був сподвижником Конєцпольського і знавцем артилерійської справи.

Служили тут, звичайно, й українці. Вітчизняні літописи твердять, що коли у 1639 р. Конєцпольський прибув на Кодак, він був дуже задоволений грізним виглядом фортеці і не пропустив нагоди поглузувати з козаків, підкресливши, що їм нема сенсу піднімати нові

Полководці Війська Запорозького

повстання. Тоді чигиринський сотник Богдан Хмельницький латинською мовою промовив пророчі слова: "Рукою створене, рукою і руйнується"...

Крім Богдана Хмельницького, на Кодаку тоді служили ще деякі видатні козацькі вожді. Це Петро Головацький, майбутній полковник Богдана Хмельницького, що активно діяв на Сіверщині у 1648-1651 рр. і без сумніву добре знав Подобайла ще з козацьких часів. Це - німецькі найманці, рейтар Венцер Ротмайстер та лейтенант Рудольф Бендікс, які відповідно у 1646 і 1647 рр. втекли з Кодака. Бендікс згодом став полковником українських повстанців Б. Хмельницького, а потім посередником між ним та бранденбурзьким курфюрстом. Особливо важливо, що як мінімум з 1641 або 1642 рр. на Кодаці служив знаменитий Іван Богун, який ходив походами з Кодака на Сіверський Донець то проти ординців, то проти московитів. 30 травня 1643 р. загін козаків на чолі з Богуном та Федором Огієнком розбили на "Козацькому перевозі" московські війська Василя Струкова, потім рушили проти ординців на береги р. Міус. Навесні 1644 р. похід козаків, керований Богуном, був ще значнішим. Вони пройшли повз Святогорський монастир на Дінці і вдарили на Середнє Поволжжя (Мордовія, Шацьк, Алатир). У 1645 р. Богун діяв на Донці разом з Семеном Забуським, прагнучи вдарити на Мордовію. Оскільки Подобайло був у цей час драгуном на Кодаці, то цілком ймовірно, що він брав участь у цих військових операціях.

Складно сказати, за яких обставин Подобайло долучився до повстанців Богдана Хмельницького на початку Національно-визвольної війни українського народу проти колоніального гніту Речі Посполитої. Чи він втік до своїх разом з Бендіксом, чи перейшов до них під час блокади

Кодака повстанцями у червні - вересні 1648 р. (польський гарнізон Кодака капітулював перед повстанцями полковників Прокопа Шумейка, Максима Нестеренка та Якова Вовченка 1 жовтня 1648 р.), чи це сталося на Сіверщині - відповіді на ці питання поки що немає. Тим не менш, не викликає сумнівів той факт, що Подобайло недовго коливався при вирішенні дилеми: з ким бути. Ніхто й ніколи не докоряв йому за якусь непослідовність у цьому питанні або хитання, як це було з рядом інших сподвижників Богдана.

Між тим, на його рідній Чернігівщині події розвивалися дуже швидко. На вість про Корсунську перемогу вибухнули потужні всенародні повстання, до рук повстанців швидко перейшли головні міста й фортеці Сіверщини. Тільки при взятті столиці воєводства - Чернігова довелося тяжко попрацювати на Марсовому полі. Ще 25 (15) липня 1648 р. йшла облога міста, причому військами повстанців командував полковник ніжинсько - чернігівський Прокіп Шумейко (1571-1651), один з видатних старшин Війська Запорізького, дипломат і флотоводець. На допомогу Шумейку Хмельницький послав сили Дзялинця й Головчина, котрі перед цим наступали на Могилев. Після взяття Чернігова єдиний Ніжинсько-Чернігівський полк було розділено на Ніжинський (його очолив Шумейко) та Чернігівський (його очолив Мартин Небаба). Заохочені успіхом повстанці пішли в похід на Бихів, Гомель, Кричев, Пропойськ і Чичерськ у Білорусі. У всіх цих подіях, без сумніву, брали участь брати й родичі Подобайла, а сам він теж міг взяти в них участь, принаймні з жовтня 1648 р. вся його подальша діяльність пов'язана виключно із Сіверщиною. Якщо ж припустити, що під іменем чернігівського сотника Мартина Подобайла слід мати на увазі героя даного нарису, тоді яснішим стає шлях його військової кар'єри.

С. Подобайло швидко посів одне з провідних місць серед козацької старшини Сіверської України, і вже навесні 1649 р. як мінімум брав активну участь у підготовці наступу українських військ на Білорусь. В цей час головні сили Української держави Богдан Хмельницький повів у похід на Збараж. На білоруському фронті українські війська під командуванням восьми українських полковників, в т.ч. й Подобайла, мали стримувати ворожий наступ, щоб не дати ворогу можливості вдарити в тил і взяти Київ. При сприятливій ситуації українські війська збиралися розгорнути свій наступ на Речицю і далі на північ аж до Вільна. У переліку українських полків, складених перебіжчиком до Радзивіла, відзначено, що до "Литви" йшло приблизно 8 полків, причому вказано: "Пободайлів полк, хоругов 17". Полк Небаби за цим переліком складався із 28 хоругов. Однак далі додавалося, що "Подобайло стоїть у Лоївської переправи, з цього ж полку стоять у Любецької переправи хоругов 5".

Наступ першого ешелону українських військ на чолі з полковником Іллею Голотою зазнав поразки під Загалем (між Речицею та Мозирем) 17 червня 1649 р. Як свідчить французький автор XVII ст. П'єр Шевальє, "на місце Голоти Хмельницький поставив Степана Подобайла, якому дав наказ укріпитися між Борисфеном та рікою Сожем. Подобайло виконав це і підпалив місто Лоев, побоюючись, що воно може стати приста-новищем для литовців". Ворожий контрнаступ стримували війська полковника Петра Головацького. 3 липня 1649 р. до табору військ Речі Посполитої у Речиці прибув їхній командуючий - польний гетьман литовський князь Януш Радзивіл. Його розвідка донесла, що на переправі під Лоевом знаходяться значні сили С. Подобайла, що закріпилися на лівому боці ріки. Враховуючи перевагу ворога, Подобайло спалив Лоїв, щоб там, у цьому надзвичайно важливому опорному пункті, що контро-

лював дніпровську переправу і місце впадіння Сожа до Дніпра, не змогли укріпитися війська Радзивіла. Саме ця ділянка дніпрових берегів, яка й нині окреслює українсько-білоруський кордон, стала головним полем військової діяльності Подобайла, саме тут він уславився як страж українських кордонів.

Тожі ж, з конфесат (протоколу допиту) полонених повстанців Івана Бугая та якогось Захара князь Януш Радзивіл довідався, що Хмельницький, виступаючи в похід, призначив для дій проти нього "полк Небабин, полк Головацького, полк Чернігівський Пободайла, Поповича, полк Ніжинський Шумейка, у котрому старшим є Борсук, решта Переяславського полку, Київський полк". Далі говорилося, що у цих полках майже нема реєстрових козаків, а тільки "збірне ополчення поліських селян". Ця звістка є дещо загадковою. Ясно, що Подобайло названий тут чернігівським полковником не випадково. М. Небаба вирушив з частиною полку під Збараж. Ясно, що командування над іншою його частиною було покладено на наказного гетьмана С. Подобайла. Але тут виразно проведена різниця між полками Чернігівським та "Небабиним". Це можна розуміти по-різному. Ясно тільки те, що Подобайло вже тоді очолював полк в якості повноправного або наказного полковника, ясно, що на Сіверщині діяло тоді більше полків, ніж це фіксує Реєстр Війська Запорізького кінця 1649 р., зокрема Ніжинський, Батуринський (цей діяв тоді під Збаражем), Почепський. Отже, Небаба та Подобайло командували то окремими полками, то одним (Чернігівським). Ймовірно, це міг бути Борзненський полк (до Борзни постійно тяжів Небаба, і, можливо, саме на чолі цього полку він вирушив під Збараж) або Лоївський (про нього згадують деякі тогочасні джерела, і, можливо, цим полком командував Подобайло, але полонений козак тут наплутав і приписав йому коман-

дування Чернігівським полком). З конфесати інших полонених, Власа з Остроладовиць і Матвія Шумейка, занотованих відповідно 26 липня та 11 червня 1649 р., довідуємося, що Подобайло був "полковником під Лоевом", його називають також "дніпровий полковник Пободайло". Отже, він на підставі наказу Хмельницького написав листа до Чорнобильського полку й переслав його через покозаченого брагинського боярина Ковальського. Тут він вимагав, щоб чорнобильці надали йому допомогу людьми й "до нього йшли для оборони переправ, до котрих ляхи з гетьманом (Радзивілом) йдуть з великою потугою". У самого Подобайла було тоді щонайбільше 2 тис. козаків з чернігівських, брагинських тощо людей, бо половина Переяславського полку чомусь його покинула і повернулася до свого полкового центру.

18 липня 1649 р. Я. Радзивіл виступив з військами на Київ. Назустріч йому з боку Києва та Полісся йшла українська армія Михайла Кричевського. Подобайло готувався до удару з Лівобережжя. Сили Радзивіла спочатку підійшли до Лоева. Тут вони добре укріпили лівий берег Дніпра аж до гирла Сожа. З цих окопів тритисячний полк Подобайла тримав під прицілом течію ріки, але гармат було явно замало, всього декілька. З тилу до повстанців важко було дістатися через густий ліс та болота. Саме це змусило Радзивіла відмовитися від лобового штурму укріплень понад берегом Дніпра. Він висадив десант (піхотинці Гонсевського) вище по течії Дніпра, щоб він вдарив у північний фланг козаків, а в цей час південніше їхніх укріплень мала розпочатися переправа через Дніпро, щоб ударити з півдня. 23 липня Радзивіл взяв Лоїв, після чого розпочалася запекла битва за дніпровську переправу. Попри всі зусилля, Радзивілу не вдалося прорвати оборону, майстерно влаштовану Подобайлом, і він вирішив посилити північний плацдарм, щоб, діючи звідти, пустити свою кавалерію в ук-

раїнський тил. Але вранці 25 липня 1649 р. роз'їзд шляхетського поручника Семена Павші приніс звістку про наступ з боку Києва натили радзивілівської армії під командуванням Михайла Кричевського. Це змусило Радзивіла цілковито змінити план кампанії. Замість продовження штурму позицій Подобайла литовський гетьман обернув всі свої сили проти Кричевського.

31 липня 1649 р. відбулася генеральна битва, внаслідок якої армія Кричевського була розбита, а він сам був смертельно поранений і помер у ворожому полоні через три дні. Ще не знаючи про тяжку поразку наказного гетьмана, Подобайло здійснив ризиковану спробу прийти на допомогу своїм. Українська піхота почала форсувати Дніпро, спішно укріплятися на правому березі річки й готуватися до атаки. В цей момент на неї вдарили майже всією силою радзивілівці, що мали значну кількісну перевагу. Зав'язалася запекла битва. Було поранено капітана німецьких найманців Больта і його поручника, а також хорунжого радзивілівських драгун, вбито багатьох солдат з радзивілівського війська.

Після кривавої битви німецькі найманці вибили козаків з нашвидкуруч збудованих укріплень і скинули їх у Дніпро. До того ж раптовим ударом литовської піхоти козаки були відрізані від човнів. Довелося рятуватися вплав під нищівним ворожим вогнем, і скоро дніпрова вода почервоніла від козацької крові. За даними самого Радзивіла, з двохтисячного козацького загону врятувалося тільки кілька сот. Але провини Подобайла у цьому немає. Він пішов ва-банк, бо в тих умовах це був єдиний шанс на перемогу української армії. Але війська Радзивіла вже повністю розгромили Кричевського. Тому наступ Подобайла, котрий перед тим мужньо стримував ворога, зазнав поразки. Але мужність українських повстанців Кричевського та Подобайла дозво-

лила зупинити ворожий наступ на цьому напрямку, врятувати Київ, дати час на успішне завершення Збаразько-Зборівської кампанії.

Бої на берегах Дніпра й Сожа вщухли, але Подобайло не відступив на південь, а несподівано перейшов до Гомеля, щоб загрозувати лівому флангу литовських військ і до того ж мати неофіційну допомогу з боку Москви. Він став полковником у Гомелі, і під його керівництвом знаходилося 2 тис. козаків. Його намісником у Гомелі був Гришко (можливо, Григорій Голота, брат загиблого полковника Іллі Голоти). Гомельський гарнізон Подобайла дістав порох з Могилева та Києва, причому з Києва йому привезли аж 17 возів. Подобайло сподівався на підмогу від Хмельницького, і небезпідставно.

Тим часом до табору Радзивіла прибув від Б. Хмельницького відомий український дипломат Силуян Мужилівський і повідомив про підписання Зборівського миру 18 (8) серпня 1649 р. Обидві сторони стали відступати до намічених цим миром кордонів. Гомель довелося залишити, бо за цими умовами він мав бути у складі Великого князівства Литовського. Подобайло повернувся до Чернігова.

Після підписання миру було розпочато також укладення реєстру Війська Запорізького. Там значиться й С. Подобайло в числі вищої старшини Чернігівського полку, і його прізвище йде другим (!) після прізвища полковника Мартина Небаби. В часи мирного перепочинку він, без сумніву, відіграв важливу роль у місцевій адміністрації, в укріпленні міст і містечок, господарських справах. Тоді ж він власним коштом відбудував Свято-Троїцький Іллінський монастир у Чернігові, де пізніше знайшов свій останній спочинок.

Компромісний Зборівський мир викликав невдоволення з обох боків, і вже на початку 1651 р. був порушений. У першій значній битві під Красним (лютий 1651 р.)

зазнав тяжкої поразки Брацлавський полк, керований героєм Національно-визвольної війни полковником Іваном Нечаєм, а сам Нечай поліг у бою. Тіло Нечая було перевезено до Києва й поховано у одному з київських монастирів, а в полкових містах, насамперед у Києві та Чернігові, було оголошено траур, бито на знак печалі з гармат. По всій Сіверщині знову вибухають антипольські повстання, причому Подобайло брав у їх організації діяльну участь. Вже на той час стало ясно, що він належить до числа радикально налаштованих керівників Української держави, які продовжували лінію Максима Кривоноса та Данила Нечая і через це нерідко вступали у конфлікт з самим гетьманом. Подобайло належав до чільних керівників даного угруповування у таборі повстанців поряд з сином М. Кривоноса - Кривоносенком та іншими полковниками (Лук'яном Мозирою, Матвієм Гладким, Прокопом Шумейком та ін.).

1 березня 1651 р. вищезгаданий Павша повідомляв Радзивіла, що з Чернігова до Любеча прийшли три полки, очолювані Небабою, Шумейком та Гладким, що в тилах радзивілівських військ активізувалися повстанці Костирки (Костиценка), чималі сили сконцентровано між Лоевом та Любечем. Посол Радзивіла Мисловський підтвердив дану інформацію, зокрема вказав, що до Литви призначено Чернігівський та Ніжинський полки, над котрими полковники Небаба і Подобайло, а їм на допомогу додано Київський та Переяславський полки. 16 квітня полонений чорнобильський сотник повідомив, що Чернігівським полком командують "Небаба і Подобайло", а його чисельність складає 30 000. Коростинський плебан доповідав Радзивілу що всі шляхетські маєтності й прибутки вже конфісковано на користь гетьмана Хмельницького, а Київський полк виступив у похід. С. Павша у своєму листі від 7 квітня 1651 р. відзначив зокрема,

що біля Чернігова та Любеча зібралася маса рядових повстанців, що вони з особливою увагою пильнують лоївський та речичський шляхи. Сам Януш Радзивіл у листі до литовського скарбничого з тривогою писав про початки селянських повстань, вказував і на дії Подобайла, який за наказом Небаби арештував у Городні (нині - райцентр на півночі Чернігівської області) шляхтича Криштофа Хваща (Фаша), місцевого війта та декого з інших осіб, котрих було звинувачено у шпигунстві. Пізніше Хваща було страчено. Відзначалося також, що у Чернігівському полку "Небаби та Подобайла" нараховується не більше 20 тис. козаків, і що до цього полку належать міста Чернігів, Мена, Седнів, Любеч і Борзна. Українські повстанці планували виступити у похід після свята св. Юрія Переможця, яке припадало на 3 травня (20 квітня) 1651 р., коли вже підсохне земля. Разом з Небабою, як "старший сотник полку Чернігівського", а фактично - як наказний полковник, діяв Подобайло. Удвох вони керували й облогою Гомеля у червні 1651 р. Звідти Подобайло у складі посольства разом з Передримирським та Кланевським виїхав для мирних переговорів з польним гетьманом литовським Я. Радзивілом. Посли прибули до табору 13 червня, але Радзивіл, ображений на неласкавий прийом його гінця Хмельницьким, прийняв їх тільки на другий день і взагалі прагнув не миру, але війни. Голандський художник Вестерфельд, що перебував тоді при боці Радзивіла і створив ряд унікальних малюнків (вид Києва, конаючий в полоні полковник Кричевський тощо), зобразив також трьох учасників українського посольства. Вони стоять перед Радзивілом в кунтушах і з шаблями, шапки тримають в руках. Голови майже повністю виголені, тільки видно пасмо волосся: чи то "оселедець", чи то "чуприна". Один з послів - Подобайло, на жаль, неясно, хто саме. Радзивіл умисно затримав Подобайла та інших послів

на 2 тижні. Він хотів увести їх в оману і зробив вигляд, що військо йде на Смоленськ, хоча насправді воно йшло на південь проти Небаби.

Важко сказати, чи встигли послі дістатися до своїх до початку битви під Ріпками. Тим часом українська сторожа помилково поінформувала Небабу про нібито незначні ворожі сили, і він вирішив дати їм відсіч з тими силами, що мав під рукою. Для знаменитого чернігівського полковника ця битва стала останньою. Натхненний перемогою Радзивіл рушив на Київ і на Чернігів, під котрим він і став 9 липня 1651 р. Подобайло, що, очевидно, все ж брав участь у цій нещасливій битві, змінив свого товариша Небабу на посаді полковника, і, як відзначають джерела, зробив це проти власної волі, що є свідченням відсутності у нього хворобливих амбіцій, притаманних, на жаль, багатьом діячам тієї доби. Але він відповідально поставився до нового призначення, блискуче очолив оборону Сіверщини і відбив ворожий наступ. Він укритися в Чернігові та належним чином підготував військо. Зважаючи на це, Радзивіл не став навіть штурмувати столицю Сіверщини, а відступив до Любеча, розіславши в козацькі тили кінні роз'їзди. Подобайло, однак, відбив ці спроби і взагалі не засидівся в Чернігові, бо невдовзі знову оволодів Лоевом, взяв під контроль дніпровський шлях, вислав повстанські загони під Брагин та Загаль. Сам чернігівський полковник обложив сильний литовський гарнізон у Любечі і тримав його в щільному кільці аж до укладення миру. Тут він дочекався прибуття у вересні підкріплень від Хмельницького, зокрема полків Гарасима Яцкевича та Ілляша Богаченка.

Але 1651 р. був нещасливим для українських повстанців, і долю кампанії визначила тяжка поразка під Берестечком. Тільки мужній опір українських військ під Білою Церквою змусив Річ Посполиту піти на укладення миру.

Полководці Війська Запорозького

Вість про Білоцерківський мир застала Подобайла під стінами Лоева, де він бився проти ворогів. Шляхтич Олександр Яблоновський у листі до великого гетьмана литовського Януша Кишки, писаного 9 жовтня 1651 р. з Лоева, повідомляв: "5 жовтня... повідомили, що мають універсал від Хмельницького про те, що вже настав мир. Того ж дня вони тихо відправили артилерію і вози. На другий день, 6 жовтня, їхній полковник Подобайло прислав через трубача до нашого пана полковника, щоб з ним побачитися і той (полковник наш) виїхав. Там Подобайло показав універсал Хмельницького про те, що настав мир і що йому (Хмельницький) наказав відступати з військом. Тим часом наше військо накупило у них, хто мав за що, масу провіанту, якого злочинці мали на цілий рік. 7 жовтня сам Подобайло приїхав і був з нашим полковником і відступив з військами в доброму порядку".

Білоцерківський мир 1651 р. був тяжчим, ніж Зборівський: повстанці мусили пого-дитися на повернення феодалів Речі Посполитої у свої колишні маєтності й скорочення вдвічі реєстру Війська Запорізького. Цей мир викликав гостре невдоволення, особливо з боку козацьких низів та селян. Опозиція, в котрій важливу роль відігравав Подобайло, вступила у конфлікт з Хмельницьким, склала свій окремий козацький реєстр. Полковник опинився у складному стані: з одного боку, треба реалізовувати мирний договір і не допускати повстань проти польської шляхти, яка поверталася, з другого - він зовсім не хотів реставрації тут довоєнних порядків. З цього часу зберігся єдиний відомий на сьогодні лист Подобайла, писаний ним до хорунжого Великого князівства Литовського Криштофа Зигмунда Паца не раніше 18 вересня 1651 р. у відповідь на послання того до міщан Седнева. Цікаво, що Подобайло титулується тут як "полковник чернігівський Війська й. кор. м.

Запорожського і всього Сівера, на той час - на залозі краю Сіверського". Він вибачається за якусь шкоду, заподіяну седнівськими міщанами дружині адресата, але водночас покладає на нього основну провину, бо той передчасно послав своїх урядників у свої колишні маєтності. Скріпивши серце, Подобайло дозволяв йому повернутися до своїх маєтностей, "але скромно-зсामим двором своїм, не інстигуючи на нас; не з хоругвами ані з бубнами, не в сто конь людей або в двісті. Бо тоді й я не ручу, аби в помешканню, при таких вітанню, не сталася скоро розправа - котрої будеш в. м. каятись, а я в. м. і дітей, котрих маєш, жалувати вже не поспію." Далі полковник вимагав від адресата подарунків для себе і свого оточення. Той, хто має справу з документами тієї доби, неодмінно відзначить іронічний і навіть образливий тон листа чернігівського полковника, який не побоявся пізніше навіть словесно і збройно виступити проти Богдана Хмельницького. Спочатку Подобайло прибув до Чигирини з протестом від козаків Сіверщини, щоб гетьман не понижував їх до селянського стану. Проти полковника та його однодумців виступав А. Кисіль, що добивався від гетьмана виконання Білоцерківського миру. Видно тоді Хмельницький скинув Подобайла з уряду полковника, але той лишався ним де-факто. Хмельницькому доводилося силою придушувати виступи проти Білоцерківського миру й карати смертю їх вождів. 7 лютого (28 січня). 1652 р. Хмельницький навіть видав наказ Подобайлу про необхідність виконання ним умов Білоцерківського миру щодо складення нового реєстру. Гетьман називав тут Подобайла вже колишнім чернігівським полковником (неясно тільки, хто ж в цей час був на цій посаді з волі гетьмана). Тут є цінна вказівка про те, що Подобайло жив переважно в Борзні і відмовлявся із своїм товариством переселятися до Київського воєводства, у котрому згідно з Білоцерківським

договором мали тепер жити козаки: "ти до тих час у Борзні у воеводстві Чернігівском і в інших містах мешкаєш і подобно не хочеш козаковат, зачим бит з другим своїм товариством панськими подданими, же се не випроважаєш у Киевское воеводство". Тут легко можна відчуті іронію Хмельницького, котрий, звичайно ж, розумів, що Подобайло не хоче бути панським підданим, а навпаки, хоче, щоб і тут, на Сіверщині, було козацтво. Тому то гетьман попереджав Подобайла, щоб той не давав приводу для порушення миру через можливий конфлікт з коронним військом, що поспішало на Чернігівщину та Новгород - Сіверщину. Але Подобайло не послухався й самого Хмельницького і не відмовився скласти пірнач полковника. Саме він став одним з ініціаторів повстання проти Білоцерківського миру навесні 1652 р. Тоді він побував у Конотопі, Миргороді та інших містах. Як пише 4 травня 1652 р. шляхтич Марцін Длуський у листі до коронного хорунжого Олександра Конецпольського, Хмельницький був дуже стривожений повстаннями на лівому боці Дніпра, які вибухнули за активної участі "Чорного лиха та Пободайла, котрий був чигиринським полковником" (тут явна помилка, бо має бути: чернігівським полковником). Гетьману навіть вдалося схопити Подобайла за участь у повстанні. Але якщо полковника Гладкого було розстріляно, то Подобайлу вдалося втекти, і Хмельницький "різними способами намагається схопити його і знищити". За іншими, достовірнішими, даними гетьман помилував і звільнив Подобайла, і той не тільки знову очолив Чернігівський полк, але й став наказним гетьманом на Сіверщині, а по суті на всій Лівобережній Україні.

У 1652-1653 рр. він, без сумніву, виконував важливі обов'язки як чернігівський полковник, боронив край від

ворожих наступів. Був він у Ніжині, штурмував Стародуб. 12 липня 1653 р. фіксується його присутність із військами під Черніговом разом з Іваном Золотаренком, полковником ніжинським. Останній став родичем гетьмана (його сестра Ганна вийшла заміж за Б. Хмельницького) і завдяки цьому висувається на перше місце на Сіверщині, відтісняючи Подобайла.

18 (8) січня 1654 р. чернігівський полковник був присутній на Переяславській раді, а потім повернувся до Чернігова. На початку лютого 1654 р. московське посольство Василя Бутурліна прибуло до Чернігова, де його зустріли полковник Подобайло, протопоп Григорій та інші особи. У Спаському соборі Подобайло та група старшини склали присягу цареві Олексію. 7 лютого (28 січня). 1654 р. царські послы вирушили з Ніжина, а Чернігівський полк став готуватися до походу.

Московська держава оголосила війну Речі Посполитій. Так було розпочато новий етап Національно-визвольної війни. Якщо на південно-західних кордонах Української держави (Брацлавський, Уманський полки) доводилося переважно стримувати ворожий наступ з боку з'єднаних сил Речі Посполитої та Кримського ханства, то на її півночі ситуація складалася набагато краще. Об'єднані російсько-українські сили (українським корпусом командував Іван Золотаренко, наказний гетьман і полковник ніжинський) розгорнули наступ у Білорусії. Водночас з боку Чернігова вели наступ сили під командуванням С. Подобайла. Вже на початку жовтня 1654 р. на чолі Чернігівського полку він брав участь у облозі Старого Бихова. Дві частини української армії стояли під Старим Биховим: з боку Могилева стояли сили Тимоша Золотаренка - брата Івана та Василя Золотаренків, а також Подобайла, наказним полковником при якому був

Попович (Іван Абрамович). Біля Нового Бихова стояли сили якогось Пашла (Пішка? - Ю. М.) із Стародубським полком, а також полк Петра Забіли. Понад Дніпром на луках стояв полк ніжинської піхоти (3 000) під командуванням Кобиляцького. Всього українського війська тут нараховувалося від 20 до 40 000.

Саме тут, під час облоги Бихова, і загинув Подобайло, але детальніше про його смерть джерела не згадують. Тіло полковника було перевезено до Чернігова і поховано у Свято-Троїцькому Іллінському монастирі в Чернігові.

Удова Подобайла пережила свого чоловіка. Вона мешкала у Чернігові як мінімум ще 14 (4) березня 1655 р. Можливо її рід або рід її чоловіка був пов'язаний з відомим козацьким родом Домонтовичів (найвизначніший представник цього роду, майбутній генеральний суддя Іван, служив під прапорами Подобайла, починав кар'єру як козак Чернігівського полку), бо саме останнім вона продала свій дерев'яний будинок, що стояв у центрі Чернігова. Подобайло мав дітей. Відомо про його сина Василя, котрий досягнув уряду сотника в Чернігівському полку, про онуків Василя та Якима, правнука Івана (учасник ряду походів від Чигиринського 1678 р. до Терського 1724 р.) та ін. Від свого батька Василь Бідний (Подобайло) не дістав якихось значних статків, тому за ними закріпилося прізвище Бідний. Нашадки цього Василя дістали прізвище Бідних-Василенків і наприкінці XVII ст. діяли в числі козаків Чернігівського полку, насамперед у Волинській та Понорницькій сотнях.